

SPECIALIŲ ŽINIŲ SAMPRATA IR PANAUDOJIMO YPATUMAI

Doc. dr. Kęstutis Stungys

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 46 39
Elektroninis paštas stungys@auste.elnet.lt

Pateikta 2004 m. kovo 10 d.

Parengta spausdinti 2004 m. birželio 8 d.

Pagrindinės sąvokos: specialios žinios, ekspertas, specialistas, ekspertizė, specialisto išvada.

Santrauka

Specialios žinios – tai procesinis pažinimo metodas, kurio turinį sudaro aukštesnis nei vidutinis žmogaus veikloje naudojamas žinių lygis, reikalingas informacijai, siejamai su byla, atskleisti ir suvokti, ir procesinė realizavimo forma, atitinkanti eksperto ar specialisto kompetenciją.

Specialios žinios – universalus pobūdžio pažinimo metodas. Todėl baudžiamojo ir civilinio procesų bei administracinės teisenos įstatymuose jis, kaip ir jo naudojimo ribos ir formos, turėtų būti vertinamas vienareikšmiškai.

Galimybę pasinaudoti specialiomis žiniomis, įrodinėdamos bylos aplinkybes, privalo turėti visos proceso šalys. Kai šį procesinį metodą gali naudoti tik kaltinimas, diskriminuojami kiti aktyvūs proceso dalyviai, pažeidžiami lygių galimybių, teisės būti išklausytam, veiksmingos teisinės gynybos principai.

Specialių žinių panaudojimas, remiantis eksperto kompetencija, garantuoja specialių klausimų ekspertinį sprendimą, o specialisto pagalba – efektyvų procesinių veiksmų atlikimą, kai ieškoma įrodymų, jie randami ir įvertinami, teikiamos konsultacijos ar atsakoma į specialius klausimus.

Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai

Procesinė specialių žinių samprata ir jų panaudojimo savitumai apibrėžiami Baudžiamojo¹ ir Civilinio² procesų kodeksuose bei Administracinių bylų teisenos įstatyme³.

Remiantis procesiniais įstatymais, specialias žinias galima apibrėžti kaip procesinį savarankišką pažinimo metodą, kurio turinį sudaro aukštesnis nei vidutinis žmonių bendravimo

¹ Toliau tekste – BPK.

² Toliau tekste – CPK.

³ Toliau tekste – ABTĮ (Valstybės žinios. 2000. Nr. 85–2566).

ir veiklos žinių lygis, reikalingas informacijai, siejamai su byla, betarpiškai atskleisti ir suvokti, ir procesinė realizavimo forma, atitinkanti eksperto ar specialisto kompetenciją¹.

Metodo savarankiškumas reiškiasi tuo, kad specialias žinias tiesiogiai, kaip, pavyzdžiui, apklausoje, realizuoja ne ikiteisminio tyrimo pareigūnas, teisėjas ar teismas, o proceso dalyviai: ekspertas arba specialistas, galintis savarankiškai pasirinkti tyrimo metodus, juos taikyti, vertinti gautus rezultatus, formuluoti išvadas.

Eksperto ir specialisto procesinė ir dalykinė kompetencija, jų procesinis savarankiškumas atliekant tyrimus visuose procesų įstatymuose įtvirtinti kaip pagrindiniai išvadų patikimumo garantai.

Procesinė nuoroda į mokslo, technikos ir kitas žinias nurodo tai, kad eksperto ar specialisto tyrimuose gali būti naudojamos įvairios, išskyrus juridines, žmonijos sukauptos žinios.

Iškyla tik lygmens, nuo kurio šios žinios laikomos specialiomis ir jų panaudojimas tampa procesinis būtinumas, sampratos klausimai.

Manoma, kad takoskyra galėtų būti vidurinio išsilavinimo žinių lygis, suteikiantis galimybę betarpiškai suvokti su byla susijusią informaciją, esančią atitinkamose laikmenose, specialių žinių panaudojimo procesines galimybes, eksperto arba specialisto panaudotų tyrimo metodų esmę.

Vidurinis išsilavinimas suprantamas ne tik kaip vidurinės mokyklos programa fiksuojamas žinių lygis. Tai daugiau visuomenės narių bendravimo žinių lygis, nuolat formuojamas žiniasklaidos, propaguojančios mokslo ir technikos laimėjimus, skatinamas gyvenimo keliamų reikalavimų tobulėti. Taigi riba, skirianti mokslo, technikos, meno ir kitokias specialias ir nespacialias žinias, nėra tvirta.

Apibrėžiant šią ribą, reikėtų vadovautis visų procesų (BPK, CPK, ABT) įstatymų pripažintu betarpiškumo principu, reikalaujančiu, kad ikiteisminis ir teisminis tyrimai, taip pat specialių žinių panaudojimas būtų akivaizdūs ir suprantami visiems proceso dalyviams.

Betarpiškumo, lygių galimybių², gynybos, teisės būti išklaustyti principai remia vienodas visų proceso šalių galimybes naudotis specialiomis žiniomis įrodinėjant bylos aplinkybes, kontroliuoti tyrimų išsamumą ir išvadų pagrįstumą.

Betarpiškumo principas svarbus dar ir tuo, kad jis nustato specialių žinių panaudojimo būtinumą, jei atsiranda tiesiogiai nesuvokiamos, bet akivaizdžiai su byla susijusios informacijos. Tokia informacija gali būti susijusi su materialiais objektais, situacijos duomenimis, dokumentų laikmenomis, žmogaus elgesiu, kietųjų kūnų judėjimo savitumu ir pan. Jei šios informacijos santykis su tyrimo objektu byloje nėra tiesiogiai aiškus, tai visada turi būti taikomos specialios žinios, padedančios atskleisti šią informaciją ir ją užfiksuoti eksperto arba specialisto išvados.

Betarpiškumo, tyrimo išsamumo ir nešališkumo principai sąlygoja, kad specialių žinių panaudojimas padėtų išsiaiškinti tokią užkoduotą informaciją. Jei byloje paliekama neiširtos, betarpiškai nesuvokiamos informacijos, vadinasi, paliekama abejonė dėl procesinių sprendimų pagrįstumo.

Vertinant specialių žinių mokslinę ir praktinio naudojimo vystymosi raidą per paskutinius metus, pastebima teorinės pažangos stoka, procesinis specialių žinių panaudojimo formų sutapatinimas, metodologinių tyrimo metodų sureikšminimas, bandymai specialių žinių, kaip procesinio pažinimo metodo, sampratą pakeisti kriminalistika.

¹ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (Valstybės žinios. 2002. Nr. 112–4969) specialias žinias apibrėžia kaip „(...) išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti“.

² Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo (Valstybės žinios. 2003. Nr. 114–5115) 2 str. 1 d. lygias galimybes apibrėžia kaip „(...) tarptautiniuose žmogaus ir piliečių teisių dokumentuose ir Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintų žmogaus teisių įgyvendinimas nepaisant amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos, įsitikinimų ir kitų Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse ar įstatymuose numatytų pagrindų“.

Naujajame BPK (2003 m. redakcija) specialisto (specialistų) atliekami objektų tyrimai sutapatinami su ekspertize, dingsta specialių žinių panaudojimo formų (specialistas, ekspertas) savitumai, ribojamas specialisto savarankiškumas, nes objektų tyrimus gali atlikti ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai, kaltinimui sudaromos palankios galimybės naudotis tik specialistų tyrimais.

Ekspertinis tyrimas, neabejotinai išsamesnis, aukštesnio lygio ir dėl to patikimesnis, tampa išimtinis, skiriamas teisėjo ar teismo. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai paprastai nepritaria specialių žinių panaudojimo teisminei kontrolei ir šalių (nukentėjusiojo, įtariamojo ir jo atstovų) galimybei įrodyti bylos aplinkybes, remiantis specialiomis žiniomis.

Jei ikiteisminio tyrimo pareigūnas naudojasi specialisto paslaugomis, jis neprivalo informuoti apie tai nei nukentėjusiojo, nei įtariamojo, nei gynybos. Dėl to specialių žinių panaudojimo galimybę turi tik kaltinimas. Kai formuluojama užduotis specialistui, įtariamasis ir nukentėjęs asmuo netenka procesinių galimybių nurodyti tyrimo objektus, pateikti specialistui klausimų, vertinti specialisto išvadas¹ ikiteisminiame tyrime.

Tokia padėtis sudaro sąlygas šališkam specialių žinių panaudojimui ir bylos tyrimui. Be to, 2003 metų BPK 220/2 straipsnyje teigiama: „Prokuroras teismui perduoda tik tą bylos medžiagą, kuri gali būti reikalinga nagrinėjant bylą (...)“².

Naujasis BPK pakeitė vienareikšmę specialių žinių, kaip procesinio pažinimo metodo, sampratą, buvusią civilinio, administracinio ir baudžiamojo procesų įstatymuose. Tokiems BPK pokyčiams jokios procesinės loginės argumentacijos nėra.

Žinant pagrindinį visų, tarp jų ir baudžiamojo proceso, įstatymų tikslą saugoti žmogaus teises ir laisves sudarant galimybes ginti jas procesinėmis priemonėmis, BPK skelbiamos specialių žinių sampratos ir jų panaudojimo naujovės prieštarauja (BPK 1 str.) saugomoms vertybėms.

Kaip iliustraciją pateikiu specialių žinių sampratos ir jų panaudojimo 1923–2003 m. lyginamąjį istorinį tyrimą.

Rusijos Federacijos BPK, priimtas 1923 metais, Lietuvos Respublikoje veikė iki 1961 metų. Kodekso 58 straipsnyje nurodyta, kad įrodymai yra tokie: „(...) liudytojų parodymai, ekspertų išvados, daiktiniai įrodymai, apžiūros protokolai ir kiti rašytiniai dokumentai, ir asmeniniai kaltinamojo paaiškinimai“.

Pagal šį kodeksą, ekspertai kviečiami tada, kai per tardymą ar teisminį tyrimą būtinos specialios mokslo, meno, amatų žinios. Ekspertizė būtina nustatant mirties priežastį, kūno sužalojimų pobūdį ir psichiatrinę kaltinamojo ar liudytojo būklę tik tada, jei tardytojui ar teismui dėl to kyla abejonių.

Asmuo, kviečiamas kaip ekspertas, privalėjo atvykti, dalyvauti apžiūrose, patikrinimuose ir pateikti išvadas (BPK 64 str.).

Išmokamos ekspertams sumos buvo vertinamos kaip teismo išlaidos (BPK 88 str.), kurios išieškamos iš nuteistojo.

Tardytojas privalėjo tenkinti kaltinamojo prašymą apklausti ekspertą, jei tokia apklausa turi reikšmę bylai (BPK 112 str.).

Ekspertų skaičių nustatydavo tardytojas. Tardytojas galėjo į ekspertų sąrašą įrašyti ir kaltinamojo nurodytą ekspertą (BPK 169 str.).

¹ Įtariamojo ir gynėjo galimybė susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis 2003 metų BPK 181 straipsnyje ribojama prokuroro leidimu ir kitais procesiniais barjeriais, įvardytais Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. I-58 patvirtintose rekomendacijose „Dėl proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu“ (Valstybės žinios. 2003. Nr. 39–1807. P. 123). Dėl to susipažinti su bylos medžiaga galima tik baigus ikiteisminį tyrimą.

² Europos žmogaus teisių teismas byloje *Teixeira de Castro prieš Portugaliją* pabrėžė, kad procesas, kaip visuma, apimanti ir įrodymų surinkimo būdą, turi būti nepriklausomas ir bešališkas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime (2000 05 08) „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 198–1 straipsnio 1 ir 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nurodyta: „Tik esant bešališkam nusikaltimų tyrimo procesui sukuriamos garantijos objektyviai, visapusiškai, viešai išnagrinėti ir teisingai išspręsti bylą teisme“ (Valstybės žinios. 2000. Nr. 39–1105).

Prieš eksperto apklausą tardytojas patikrina jo asmenybę ir įspėja, kad išvadą privalo duoti griežtai pagal bylos aplinkybes ir tik remdamasis savo specialiomis žiniomis. Po to ekspertas įspėjamas dėl atsakomybės už atsisakymą pateikti išvadą arba melagingos išvados pateikimą (BPK 170 str.).

Tardytojas ne klausinėdavo, o nurodydavo punktus (užduotį), svarbius pateikiant išvadas. Kaltinamasis turėjo teisę pateikti ekspertui klausimų.

Ekspertas, jei tardytojas leido, galėjo susipažinti su bylos aplinkybėmis, reikalingomis išvadoms.

Ekspertas galėjo aktu konstatuoti, kad jam pateiktos medžiagos nepakanka. Tada susipažinimo su bylos medžiaga ribas nustatydavo prokuroras arba teismas (BPK 171 str.).

Jei byloje yra keletas ekspertų, pagal jų reikalavimą jiems sudaroma galimybė pasitarti prieš pateikiant išvadą (BPK 172 str.).

Jei ekspertai priėjo bendrą išvadą, tai rezultatus pateikia vienas ekspertas. Jei išvados skirtingos, tai atskiros išvados surašomos apklausos protokolų forma.

Po išvadų pateikimo ekspertams gali būti užduodama klausimų.

Po ekspertizės tardytojas surašo protokolą. Šis protokolą surašomas laikantis liudininio apklausos protokolo tvarkos (BPK 173 str.).

Jei ekspertizė nebaigta ir neaiški, tardytojas savo iniciatyva ar remdamasis vieno iš kaltinamųjų prašymu skiria naują ekspertizę (BPK 174 str.).

Eksperto dalyvavimas apžiūroje arba patikrinime tardytojo įforminamas apžiūros protokolu, laikantis eksperto išvados įforminimo ypatumų, t. y. eksperto išvada įforminama apklausos protokolo forma (laisvas pasakojimas ir klausimai).

Rusijos Federacijos 1923 metų BPK numatė vienintelę specialių žinių panaudojimo formą – eksperto išvadą, įforminamą apklausos protokolu. Be to, leido eksperto specialias žinias naudoti procesiniuose veiksmuose.

Procesas numatė eksperto galimybę dalyvauti dokumentų ir kitų materialaus pobūdžio daiktų apžiūroje, atliekant krata, poėmį, įvykio vietos apžiūrą, apžiūrint šiuos daiktus tardytojo kabinete (BPK 189–198 str.).

Įdomi proceso nuostata, leidžianti ekspertui apskusti tardytojo veiksmus prokurorui, o prokuroro sprendimą – teismui, jei ekspertas mano, kad tardytojo veiksmai pažeidžia ar varžo jo teises. Ši nuostata yra viena iš eksperto procesinio savarankiškumo garantijų.

Eksperto dalyvavimo teisme klausimas buvo sprendžiamas teisėjo bylą rengiant teisminiam posėdžiui. Į posėdžius ekspertas gali būti kviečiamas ir teisėjo, ir šalių iniciatyva (BPK 250–256 str.).

Teismo posėdyje ekspertai gali likti teismo salėje arba gali būti pašalinti iš jos, jei pageidauja teismas ar šalys (BPK 275 str.).

Eksperto dalyvavimas teismo posėdyje, kaip ir tardyme, yra pasyvus – jis yra tik stebėtojas.

Jei teismas pageidauja, ekspertas pateikia žodinę išvadą, kuri įrašoma į protokolą.

Vėliau vyksta eksperto apklausa: apklausia teismas, prokuroras, nukentėjęs asmuo, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, teisiaramasis, gynėjas.

Eksperto išvada teismui neprivaloma, tačiau nesutikimas su eksperto išvada turi būti detalai motyvuotas (BPK 298 str.).

Teismas, nesutikęs su eksperto išvada dėl jos neaiškumo, nepagrįstumo arba prieštaravimo, galėjo skirti naują ekspertizę, t. y. pasiūlyti atlikti ją kitiems ekspertams (BPK 300 str.).

Dėl 1923 metų BPK nurodymo, kad teismo išlaidos ekspertams išieškomos iš šalių, galima sakyti, kaltinamasis, teisiaramasis, nukentėjęs asmuo patenka kaltinimo procese į diskriminacinę padėtį. Tai buvo vienas iš apribojimų pasinaudoti specialiomis žiniomis įrodinėjant bylos aplinkybes. Šis apribojimas pastebimas ir naujajame 2003 metų LR BPK.

Rusijos Federacijos CPK, priimtas 1923 metais ir veikęs Lietuvos Respublikoje iki 1964 metų, pakartoja BPK procesinę specialių žinių sampratą ir jų panaudojimą ekspertizėje bei eksperto dalyvavimą apžiūrint ir tikrinant įrodymus (CPK 152–162 str.).

Įdomi nuostata pastebima CPK 152 straipsnyje. Čia nurodoma: „Jei teismo sudėtyje yra asmuo, turintis pakankamai žinių specialaus klausimo išaiškinimui, teismas gali priimti sprendimą ir be ekspertizės skyrimo“. Ši CPK nuostata, skirtingai nei BPK, suteikia teisėjui įrodymų šaltinio vaidmenį civiliniame procese.

Žinant pagrindinį BPK ir CPK įrodinėjimo skirtumą¹, aišku, jog CPK suteikia šalims didesnių galimybių naudotis ekspertize ir pasirinkti ekspertą (CPK 121–122 str.).

Ekspertas, remdamasis CPK 156 straipsniu, teisme gali klausinėti liudininką.

Administracinio pobūdžio ginčai Lietuvos Respublikos teismuose iki 1964 metų buvo nagrinėjami vadovaujantis Rusijos Federacijos 1923 metų CPK normomis. Taigi specialios žinios BPK, CPK ir administracinėje teisejoje buvo suprantamos vienodai ir naudojamos ekspertizėje, o eksperto dalyvavimas buvo įforminamas protokolu, kurį surašydavo tardytojas, teismas. Civiliniame procese ekspertui buvo suteikta galimybė, jei leido teismas, pateikti savo išvadą raštu. Žodinė eksperto išvada teisme įrašoma į protokolą ir ją pasirašo ekspertas.

Rusijos Federacijos 1923 metų BPK ir CPK nustojo galioti atitinkamai 1961 ir 1964 metais, nes buvo priimti nauji Lietuvos Respublikos BPK ir CPK įstatymai.

Svarbu tai, kad 1961 metais priimtame BPK specialių žinių (BPK 85, 87 str.) ir jų panaudojimo eksperto išvadose samprata liko ta pati.

Pastebimi tik tokie skirtumai: konkretizuota eksperto kompetencija ir ekspertizė rūšys, pavedama ekspertams spręsti tik ekspertinio lygmens klausimus (BPK 87–89 str.), savarankiškai surašomas įstatymu nustatytos formos tyrimo aktas (BPK 214 str.). Be to, labai padidintos kaltinamojo ir gynybos galimybės pasinaudoti specialiomis žiniomis įrodinėjant bylos aplinkybes. Taigi ekspertai įgavo tik eksperto procesinį statusą, nes jiems neleista dalyvauti atliekant procesinius veiksmus, t. y. nebeleista dalyvauti įvykio vietoje, įrodymų apžiūrose, patikrinimuose.

Naujoji (1961 metų) procesinė specialių žinių, eksperto kompetencijos reglamentacija tapo aiškesnė ir konkretesnė. Ekspertizės akto forma (BPK 214 str.) suteikė didesnes eksperto išvados vertinimo galimybes. Reikšminga tai, kad 1961 metų BPK sudarė platesnes galimybes kaltinamajam naudotis specialiomis žiniomis ikiteisminiame tyrime. Pagal BPK 172 straipsnį, tardytojas neturėjo teisės atmesti kaltinamojo ar jo gynėjo prašymo skirti ekspertizę, jeigu aplinkybės, kurias prašoma nustatyti, turi reikšmę bylai².

Teismo išlaidos ekspertui ir specialistui nebuvo išieškomos iš šalių, nes ekspertizės atlikdavo ar specialisto pagalbą teikė ekspertai, dirbantys ekspertinėse įstaigose ir gaunantys už tai atlyginimą (BPK 122/2 str.).

BPK (1961 m.) ir CPK (1964 m.) apibūdino ekspertą kaip savarankišką procesinę figūrą, pasirenkančią ekspertinius metodus, atliekančią tyrimus ir formuluojančią išvadas.

Realizuojant praktikoje naujai apibrėžtą eksperto ir ekspertizės statusą, sudaromas bendras Sąjunginis Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo institutų tinklas prie Teisingumo ar Sveikatos apsaugos ministerijų. Tai buvo viena iš ekspertų ir ekspertinių įstaigų savarankiškumo, nepriklausymo nuo teismo, prokuratūros ar tardymo garantijų. Mokslinė ir praktinė ekspertų veiklos koordinacija, kai nesikišama į konkrečias ekspertizes, turėjo teigiamą įtaką ir procesiniam, ir metodologiniam ekspertizės, kaip procesinio pažinimo metodo, vystymuisi.

1961 metų BPK nenumatė specialių žinių panaudojimo galimybių atliekant tardymo veiksmus: apžiūrą, poėmį, patikrinimą.

Dėl to kilusi diskusija baigėsi tuo, kad 1967 metais Lietuvos Respublikos BPK patvirtino naują procesinę figūrą – specialistą, asmenį, turintį specialių žinių ir įgūdžių, padedantį

¹ BPK, remdamasis nekaltumo prezumpcijos reikalavimu, kaltę įrodinėjo kaltinimas, o CPK reikalavimų pagrįstumą įrodinėjo šalys.

² Naujajame 2003 metų BPK šios nuostatos nėra.

nustatyta tvarka teismui ar tardytojui surasti, paimti, patvirtinti įrodymus, galintį atsakyti į specialius klausimus (BPK 25/1, 7^a, 152¹/3 str.).

Kai atsiranda specialistas, atsiranda ir nauja procesinė specialių žinių panaudojimo forma – specialisto pagalba. Tai paaiškinimai, kurie remiasi specialisto specialiomis žiniomis, įgūdžiais.

Specialisto dalyvavimas procesiniuose veiksmuose buvo fiksuojamas tardymo ir teismo procesinių veiksmų protokoluose. Procesiniuose veiksmuose kartu su specialistu nustatyti ir fiksuoti protokoluose faktiniai duomenys buvo pripažinti kaip įrodymai (BPK 74/2 str.). Įdomu pastebėti, kad specialistas neturėjo teisės pateikti išvadų iki 1993 metų. Specialisto išvados patvirtintos kaip įrodymų rūšis tik 1993 metais (BPK 74/2 str.).

Lietuvos Respublikos BPK apibrėžta eksperto ir specialisto kompetencija 1967 m. (BPK 89/1 str.) skyrėsi nuo kitų Rusijos Federacijos Respublikų apibrėžimų tuo, kad mūsų BPK leido tardymo veiksmuose ekspertą kviešti kaip specialistą ir vėliau skirti jam atlikti ekspertinį tyrimą.

LR BPK nuo 1991 metų ima sparčiai keistis. Atsiranda naujos specialių žinių panaudojimo formos: patikrinimo aktas (BPK 84¹ str.)¹, specialisto išvada (BPK 84² str.), revizijos aktas (BPK 84³ str.). Patikrinimo aktas ir specialisto išvada įvardijami kaip įrodymai (BPK 74/2 str.). Dėl to atsiranda naujos specialias žinias realizuojančios procesinės figūros – tikrintojas ir revizorius.

Be to, tardymas galėjo naudotis specialiomis žiniomis (specialisto išvada) ne tik iškelus baudžiamąją bylą, bet ir iki jos iškėlimo (BPK 84²/5 str.). Tai reiškia, kad specialios žinios galėjo būti naudojamos prieš asmenį, net jam nežinant. Taip faktinis įtariamasis tampa tyrimo objektu.

Pagal Policijos įstatymą, policijos pareigūnai tampa tikrintojais, o jų išvados – įrodymais. Pirmą kartą policijos pareigūnas, kaip kaltinimo sistemos darbuotojas, tampa įrodymų šaltiniu. Toks sutapatinimas yra ydingas dėl to, kad vienam asmeniui tenka ir kaltinimas (suinteresuotumas), ir įrodymų šaltinio galimybės.

Remiantis procesine specialių žinių samprata ir jų naudojimo logika, nesuprantamas buhalterinių žinių išskyrimas į atskirą procesinį konkrečių specialių žinių panaudojimo formą – reviziją (BPK 84³ str.), kai paliekama galimybė skirti buhalterinę, ekonominę ekspertizę ūkinei finansinei veiklai įvertinti, o praktikoje taip ir buvo daroma.

Toliau, remiantis 1961 metų BPK specialių žinių panaudojimo samprata, specialisto kompetencija ir jos naudojimo galimybės plečiamos ir tampa lygios ekspertui, nurodoma, kad specialistas kviečiamas, „kai atliekant tardymo veiksmus ar nagrinėjant bylą teisme, reikia specialių žinių asmeniui, dokumentams, daiktams ar įvykio situacijai tirti“, ir kad „(...) remdamasis šių tyrimų duomenimis, specialistas gali pateikti išvadą“ (1993 metų BPK 84² str.). Tai sukėlė painiavą, kai buvo pabandyta apibrėžti specialias žinias, jų naudojimo formas, eksperto ir specialisto kompetenciją, specialių žinių panaudojimo galimybes. Specialisto dalyvavimą tardyme ėmė kontroliuoti tik kaltinimas, nes tik jis specialistą kviečia, formuluoja užduotis, klausimus, nurodo tyrimo objektus.

Dėl šios procesinės specialių žinių panaudojimo reglamentacijos tyrimą vykdančiuose organuose atsirado specialistų, teikiančių išvadas tik pagal kaltinimo formuluojamas užduotis. Kaltinamasis ir jo gynėjas neteko 1961 metų BPK suteiktų teisių inicijuoti ekspertizės skyrimą, pateikti klausimus, tyrimo objektus, susipažinti su ekspertizės išvada, t. y. vertinti ją tardyme, nes ekspertą pakeitė specialistas.

Naujajame 2003 metų BPK įtariamasis ir kaltinamasis prarado procesinę specialių žinių panaudojimo garantiją, buvusią 1961 metų BPK, pagal kurią tardytojas kaltinamojo ar jo gynėjo prašymu privalėjo skirti ekspertizę bylos aplinkybėms išaiškinti (BPK 172/1 str.). Pagal naująjį 2003 metų proceso įstatymą, ekspertinį tyrimą ikiteisminiame tyrime skiria ikiteisminio tyrimo teisėjas tik tada, kai prašo prokuroras (BPK 209/1, 2 str.). Įtariamasis gali

¹ Eksperto dalyvavimas patikrinime minimas 1923 metų BPK 64 straipsnyje.

prašyti prokurorą inicijuoti ekspertizės skyrimą, o jei šis atsisako tai daryti, įtariamasis gali skųstis aukštesniam prokurorui, o pastarojo atsisakymą skųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui. Daugiapakopis ekspertinio tyrimo skyrimo mechanizmas, kaltinimo galimybė kontroliuoti gynybos iniciatyvą siekti ekspertinio tyrimo rodo, kad įtariamojo galimybės naudotis specialiomis žiniomis, įrodant nekaltumą, itin menkos. Taigi įtariamajam ir nukentėjusiam asmeniui, galima sakyti, atimamos teisės ikiteisminiame tyrime įrodyti bylos aplinkybes remiantis specialiomis žiniomis.

Nuo 1961 metų iki 1993 metų, pagal BPK 208 straipsnį, jei buvo skiriama ekspertizė, tai kaltinamasis ir jo gynėjas privalėjo būti supažindinti su nutarimu skirti ekspertizę ir turėjo teisę:

- pareikšti ekspertui nušalinimą;
- prašyti paskirti ekspertą iš jų nurodytų asmenų;
- prašyti įtraukti papildomų klausimų į eksperto išvadą;
- pateikti dokumentus ir, jei leido tardytojas, teikti ekspertui paaiškinimus;
- jei leido tardytojas, dalyvauti ekspertizėje;
- susipažinti su eksperto išvada.

1961 metų BPK 216 straipsnis numatė: „Eksperto išvada arba jo pranešimas apie negalėjimą duoti išvados, taip pat eksperto apklausos protokolas pateikiami kaltinamajam tardytojo nustatomu momentu. Kaltinamasis turi teisę duoti savo paaiškinimus ir pareikšti prieštaravimus, taip pat prašyti duoti ekspertui papildomus klausimus arba paskirti papildomą ar pakartotinę ekspertizę. Apie eksperto išvados pateikimą kaltinamajam surašomas protokolas, laikantis šio kodekso 114 ir 115 straipsniuose numatytų reikalavimų. Protokole išdėstomi kaltinamojo paaiškinimai, prieštaravimai ir prašymai. Šio straipsnio taisyklės taikomos ir tais atvejais, kai ekspertizė buvo paskirta ir padaryta, prieš patraukiant asmenį kaltinamuoju.“

Tikėtina, kad 1993 metais atsiradusia BPK 207/4 straipsnio nuoroda „Apie priimtą nutarimą skirti ekspertizę tardytojas praneša kaltinamajam“ įstatymų leidėjas siekė sudaryti sąlygas kaltinamajam pateikti savo klausimus ir tyrimo objektus ekspertams. Tačiau straipsnyje nekonkretizuojamas pranešimo pateikimo laikas, todėl dažnai kaltinamajam ir nukentėjusiam asmeniui pranešimas apie ekspertizės skyrimą buvo pateikiamas parengtinio tyrimo pabaigoje.

Be abejo, specialių žinių naudojimą gynyboje stabdo ir naujuosiuose BPK ir CPK paskelbta proceso išlaidų ir jų atlyginimo tvarka. Pagal BPK, ekspertui ir specialistui sumokėtos sumos gali būti išieškotos iš kaltinamojo ar nuteistojo (BPK 105 str.).

CPK 212 straipsnyje teisėjas pristatomas kaip aktyvus proceso dalyvis, bet ekspertinių tyrimų reikalavimo iniciatyva ir jų išlaidos lieka šalims.

1964 metų civiliniame, kaip ir 1961 metų baudžiamajame, procese ekspertiniai tyrimai šalims buvo nemokami.

CPK specialios žinios realizuojamos dviem formomis: ekspertize (87–91 str.) ir specialisto, nesuinteresuoto bylos baigtimi, dalyvavimu (164/9, 201/3 str.). Specialistas, dalyvaujdamas procesiniuose veiksmuose (pvz., apžiūroje), „(...) turi teisę atkreipti teismo dėmesį į tai, kas, jo nuomone, gali padėti išaiškinti bylos aplinkybes“.

Administracinėje teisenoje buvo vadovujamasi CPK specialių žinių samprata ir jų panaudojimo galimybėmis.

Naujas Administracinių bylų teisenos įstatymas, priimtas 1999 metais, numato dvi specialių žinių realizavimo formas: eksperto(u) išvadą ir specialisto paaiškinimus (ABTĮ 57 str.).

Eksperto dalyvavimas ir jo išvada numatyta tada, kai byloje kyla klausimų, reikalaujančių specialių mokslo, meno, technikos ar kitokių žinių (ABTĮ 62 str.).

Specialistas kviečiamas, kai nagrinėjant administracinę bylą reikia specialių žinių, padedančių iširti bei įvertinti dokumentus, daiktus ar veiksmus (ABTĮ 61 str.).

CPK ir Administracinės teisenos įstatymas specialių žinių panaudojimą ekspertizės forma sieja su klausimų, į kuriuos atsakyti būtinos specialios žinios, sprendimu. O 1961 metų BPK nurodo, kad ekspertas kviečiamas tada, kai „(...) byla tiriant ar nagrinėjant teisme, reikalingos mokslinės, techninės ar kitos specialios žinios“ (BPK 85 str.). Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas, priimtas 2002 metais, teismo ekspertizę apibrėžia kaip proceso veiksmą, atsakantį į specialių žinių reikalaujančius klausimus.

Kyla klausimas, kuri iš šių procesinių formuluočių tiksliau nusako procesinį specialių žinių panaudojimo pagrindumą.

Vadovaujantis betarpiškumo ir tyrimo išsamumo principais, bet kuri informacija, užfiksuota materialiuose objektuose, reiškiniuose, situacijose, dokumentuose ar kitose laikmėnose, susijusi su byla ir betarpiškai nesuvokiama, turi būti atskleista ekspertiniame tyrime, kai ekspertas atsako į šalių pateiktus klausimus.

Ekspertinis tyrimas visada siejamas su eksperto atsakinėjimu į pateikiamus klausimus, susijusius su bylos aplinkybėmis.

Ekspertui pateikiamų klausimų tikslas yra gauti konkrečių duomenų, kurie padėtų nustatyti arba paneigti atitinkamas bylos aplinkybes.

Eksperto atsakymai į klausimus privalo būti konkretūs ir vienareikšmiški.

Per pastaruosius metus pastebima atveju, kai ekspertai vietoj konkrečių tyrimų ir atsakymų į klausimus „pažeria“ teorinio-metodologinio lygio samprotavimų arba išvados rezoliucinėje dalyje nurodo, kad atsakymo reikia ieškoti ekspertizės akto tiriamojoje dalyje.

Tokia išvada byloje neduoda jokios naudos, nes teoriniai samprotavimai nėra ir negali būti įrodymai (1923 metų BPK 58 str., 1961 metų BPK 74 str. ir 2003 metų BPK 20 str.). Tai numato CPK ir Administracinės teisenos įstatymas.

Įsigaliojus 2003 metų BPK, išliko visi įtariamojo, kaltinamojo ir gynybos suvaržymai, priimti revizuojant 1961 metų BPK ir susiję su specialių žinių panaudojimu. Be to, atsirado ir naujų suvaržymų.

Kai specialistui buvo suteiktos procesinės galimybės atlikti ekspertinio lygio objektų tyrimą ir suvienodintas eksperto ir specialisto išvadų reikšmingumas, specialistas ikiteisminio tyrimo pareigūnui tapo tinkamesnis, nes jis taip pat yra ikiteisminio tyrimo pareigūnas (BPK 205/3 str.).

Ekspertizės skyrimo teisminė kontrolė, kuri buvo įvesta procesu (BPK 208–211 str.) ir kuri siekė sudaryti šalims lygias galimybes naudotis specialiomis žiniomis ikiteisminiame tyrime, pasirodė neveiksminga, deklaratyvi. Kaltinimas neinicijuoja ekspertizės skyrimo ikiteisminiame tyrime, nes specialisto išvada jam parankesnė ir ji tolygi ekspertizei. Procesinis mechanizmas, kai įtariamasis ar gynėjas dėl ekspertizės skyrimo privalo kreiptis į prokurorą, jo atsisakymą skųsti aukštesniam prokurorui, o pastarojo atsisakymą skųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui, reikalauja daug laiko ir jėgų. Tai rimti barjerai, trukdantys siekti nepriklausomo ekspertinio tyrimo.

Be to, tyrimo objektai paprastai yra žinomi kaltinimui. Jų gali ir nelikti arba informacija, esanti juose, gali pasikeisti po specialisto atlikto tyrimo.

Vertinant sovietinio (1961 m.) ir naujojo (2003 m.) BPK skirtumus, pastebima šalių – įtariamojo, kaltinamojo ir nukentėjusiojo – diskriminacija baudžiamajame procese.

Įtariamasis ir gynėjas turi teisę rinkti gynybai reikalingus duomenis (BPK 21/4, 48/6 str.), be to, norėdami atlikti tyrimą, gali kreiptis į Teismo ekspertizės centrą, Teismo medicinos tyrimo institutą. Pagal Teismo ekspertizės centro nuostatus, tokie tyrimai įvardijami kaip „ekspertizės, neturinčios teismo ekspertizės statuso“, pagal Teismo medicinos instituto nuostatus, – „(...) tyrimai kitų juridinių ir fizinių asmenų prašymu“. Gynyba ar įtariamasis, skirtingai nei kaltinimas, privalo sumokėti šių tyrimų išlaidas. Tai riboja galimybes naudotis specialiomis žiniomis ir daro įtaką vertinant tyrimus, neturinčius ekspertizės išvados statuso.

BPK (2003 m.) nėra tiesioginės nuorodos, susijusios su papildomos ar pakartotinės ekspertizės skyrimo pagrindais. Šie pagrindai yra kartu ir procesiniai ekspertizės akto verti-

nimo kriterijai, sąlygojantys ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar teismo veiksmus, kai kaip įrodymai naudojamos ekspertų išvados arba skiriamos naujos ekspertizės.

Papildomos, pakartotinės, komisinės, kompleksinės ekspertizų atlikimo galimybės ir pagrindai numatyti 2002 metų Lietuvos Respublikos ekspertizės įstatyme, 2003 metų Ekspertizų atlikimo Lietuvos Teismo ekspertizės centre nuostatuose.

Įvairaus pobūdžio ekspertizų skyrimas, jų atlikimas, rezultatų įforminimas ir vertinimas – tai proceso klausimai, todėl jie turi būti aiškiai ir nuosekliai išdėstyti BPK.

Naujasis 2003 metų CPK atskiru 219 straipsniu reglamentuoja papildomos ir pakartotinės ekspertizės skyrimą.

Jeigu visuose minėtuose BPK ekspertas įvardijamas kaip bet kuris asmuo, turintis specialių mokslo, technikos, meno ir kitokių žinių, tai naujajame 2003 metų BPK teigiama, kad „ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis specialių žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą“ (BPK 84 str.)¹.

Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą sudaro, tvarko ir skelbia Teisingumo ministerija².

Neabejotina, kad ekspertų sąrašas ir reikalavimas dėl tyrimo ir išvados (nuomonės) pateikimo kreiptis tik į sąrašė įrašytą ekspertą, garantuoja eksperto dalykinę kvalifikaciją. Tačiau ekspertas praranda savarankiškumą, ypač jei jo ekspertinė ir mokslinė karjera priklauso nuo įstaigos, kurioje jis dirba, vadovo.

Pastebima ir tai, kad sovietiniu laikotarpiu suformuota skirtingų specialybių ekspertų žinybinė kontrolė, veikianti atitinkamose įstaigose prie Teisingumo, Vidaus reikalų ir Sveikatos apsaugos ministerijų, išliko ir šiandien.

Jeigu ekspertinės įstaigos veikia ministerijose ar kitose valstybinės valdžios institucijose, tada išskaidomos ekspertinės pajėgos, ekspertinės įstaigos ir ekspertai savo veikloje neišvengiamai orientuojami į žinybinius tikslus, o ne į vieningus procesinius reikalavimus. Pasiūta, kad ekspertai vietoje ekspertinio tyrimo aktų (BPK 88 str.) naudoja trafaretinius blankus, kuriuose keičiama tik kintamoji dalis: pavardės, klausimai ir kt. Tyrimo metodai tik įvardijami, tyrimo eiga, rezultatai ir tarpinės išvados nekonkretizuojamos.

Baudžiamajame, civiliniame ir administraciniame procesuose ekspertizės visada išlieka kaip procesinis pažinimo metodas, sąlygojamas procesinių reikalavimų ir metodologinių žinių visumos. Žinybinė priklausomybė nepajėgė užtikrinti mokslinės-techninės bazės ir kartu efektyvaus specialių žinių panaudojimo, kuris per 2004 metus privalo pasiekti europinį lygį. Jei mes, įstoję į Europos Sąjungą, siekiame išsaugoti mūsų nacionalinės teisės sistemą ir galimybes, tai jau dabar turime atkreipti dėmesį į veikiančio BPK 84 straipsnio nuostatą, kad „prireikus ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis teisę būti ekspertu Europos Sąjungos valstybėje narėje arba su kuria Lietuva yra sudariusi teisinės pagalbos sutartį“.

Išvados

1. Eksperto arba specialisto atlikto tyrimo duomenys įrodinėjimo procese yra specifiniai. Tai sąlygoja metodologinis išvadų pagrįstumas, eksperto ir specialisto procesinis savarankiškumas, šalių galimybės įrodinėjimo procese remtis specialisto ar eksperto išvada.

2. Naujasis 2003 metų BPK deklaruoja aiškią disproporciją tarp kaltinimo ir kitų proceso dalyvių galimybių pasinaudoti specialiomis žiniomis procesiniame tyrime.

Įtariamasis, nukentėjęs asmuo, civilinis ieškovas ir atsakovas gali inicijuoti specialių klausimų sprendimą tik kreipęsi į prokurorą ir ikiteisminio tyrimo teisėją, kuriems tokių prašymų svarstymas neprivalomas.

¹ Pagal BPK 210/1 straipsnį išimties tvarka ekspertizė gali būti skiriama atlikti asmeniui, neįrašytam į ekspertų sąrašą. Tada ekspertą renka prokuroras.

² Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 111 patvirtintos „Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašo sudarymo ir tvarkymo tvarkos“ 4 punktas (Valstybės žinios. 2003. Nr. 39–1796).

3. Specialisto ir eksperto procesinės kompetencijos sutapatinimas specialių žinių panaudojimo formas – eksperto ir specialisto išvadas – daro dirbtinas, nemotyvuotas.

Kai yra toks procesinis nekonkretumas, prokurorai ir ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai ikiteisminiame tyrime naudojami ekspertinių įstaigų ekspertais, kaip specialistais.

4. Taip kaltinimas ikiteisminiame tyrime išvengia ikiteisminio tyrimo teisėjo kontrolės, t. y. ekspertinio tyrimo, kurio vienas iš tikslų užtikrinti šalims lygias galimybes pasinaudoti specialiomis žiniomis.

Kaltinimas, ikiteisminio tyrimo procese nevaržomai naudodamasis specialisto tyrimais, monopolizuoja objektų, turinčių specialios, įrodomosios vertės informacijos, paiešką ir jų pateikimą specialistui. Tokia padėtis lemia kryptingo tyrimo galimybes.

5. Galimybė apskusti kaltinimo atsisakymą inicijuoti ekspertizės skyrimą ar specialisto objektų tyrimą nekompensuoja ir neužtikrina įtariamojo, nukentėjusiojo ar kito aktyvaus proceso dalyvio teisių pasinaudoti procesinėmis specialių žinių galimybėmis įrodant bylos aplinkybes.

6. Proceso šalių lygių galimybių pasinaudoti specialiomis žiniomis ikiteisminiame tyrime sudarymas yra viena išsamaus ir nešališko tyrimo garantijų.

LITERATŪRA

1. **Danisevičius P., Kazlauskas M., Palskys E.** Lietuvos TSR baudžiamasis procesas: vadovėlis. – Vilnius: Mintis, 1978.
2. **Dėl ekspertizų** atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatų patvirtinimo // Valstybės žinios. 2003. Nr. 54–2404.
3. **Dėl Lietuvos** teismo ekspertizės centro atliekamų ekspertizų (tyrimų) kainų nustatymo ir taikymo tvarkos patvirtinimo // Informaciniai pranešimai. 2003. Nr. 76–724.
4. **Dėl Lietuvos** teismo ekspertizės centro nuostatų patvirtinimo // Valstybės žinios. 2003 Nr. 98–4422; Nr. 99 (*atitaisymas*).
5. **Dėl Teismo** medicinos instituto pertvarkymo ir Lietuvos teisės universiteto teismo medicinos instituto statuto patvirtinimo // Valstybės žinios. 2003. Nr. 32–1338.
6. **Goda G., Kazlauskas M., Kuconis Pr. ir kt.** Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras / Sudarė G. Goda. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001.
7. **Kazlauskas M., Čaika R., Danisevičius P., Ignotas M., Jacovskis E., Liakas A. ir kt.** Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras. – Vilnius: Mintis, 1976.
8. **Kurapka E.** Kriminalistikos raidos Lietuvoje tendencijos: mokslas ir praktika // Jurisprudencija. Teisinės valstybės link. – LTU, 2000. T. 15 (7).
9. **Kurapka E., Malevski H.** Dėl kai kurių ekspertinių tarnybų reformos problemų // Jurisprudencija. – LTA, 1999. T. 12 (4).
10. **Kurapka E., Malevski H.** Šiuolaikinė kriminalistikos studijų struktūra ir didaktika // Jurisprudencija. – LTU, 2001. T. 22 (14).
11. **Kurapka E., Malevski H.** Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas. Pirmieji rezultatai // Jurisprudencija. – LTU, 2003. T. 43 (35).
12. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas. 1961
13. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas. 2003.
14. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas. 1964.
15. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas. 2002.
16. **Lietuvos Respublikos** Konstitucija // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33–1014.
17. **Lietuvos Respublikos** Teismo ekspertizės įstatymas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 112–4969.
18. **Malevski H., Kurapka E.** Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje // Jurisprudencija. – LTU, 2000. T. 18 (10).
19. **Mikelienė D., Mikelėnas V.** Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. – Vilnius: Justitia, 1999.
20. **Pošiūnas P., Kurapka E.** Dėl kriminalistikos mokslo ir technikos panaudojimo tiriant nusikaltimus bei nagrinėjant bylas teisme // Kriminalinė justicija. – LPA, 1997. T. 6.

21. **Rasimavičius P., Staskonis V., Vėlyvis S. ir kt.** Tarybinė civilinio proceso teisė: vadovėlis. – Vilnius: Mintis, 1983.
22. **Rusijos Federacijos** baudžiamojo proceso kodeksas. 1923.
23. **Rusijos Federacijos** civilinio proceso kodeksas. 1923.
24. **Tarptautinis** pilietinių ir politinių teisių paktas (1966 m.) // Valstybės žinios. 2002. Nr. 77–3288.
25. **Usher J. A.** Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai. – Vilnius: Naujoji Rosma, 2001.
26. **Žmogaus** teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir protokolai (Roma, 1950 m. su pakeitimais, padarytais protokolu Nr. 11) // Valstybės žinios. 2000. Nr. 96–3016.

Conception of the Special Knowledge and the Peculiarities of Implementation

Assoc. Prof. Dr. Kęstutis Stungys

Law University of Lithuania

Keywords: special knowledge, expert, specialist, inspection, specialist opinion.

SUMMARY

Special knowledge is procedural cognitive method which content is superior than medium level of knowledge human uses or needs in his practice to establish needful information in reference to the case, and procedural form of implementation in assessors or specialists competency.

This cognitive method is universal. Consequently it has to be considered unambiguously in criminal, civil and administrative law, as its implementation range and forms.

The implementation of special knowledge in averment circumstances of a case, has to be equally accessible to all parties. The concentration of this method in accusatorial hands discriminates other active parties of the procedure, contravenes the principle of equal opportunities, the principle of the right to be heard and the principle of the effective defense.

The implementation of the special knowledge in the assessors competency range, ensures the solution of special expert questions and the help of the specialist ensures the execution of procedural action in finding, impounding, evaluating evidence and consulting or clarifying special questions.

Use of special knowledge by aggrieved, or suspect in the new-legislated (in 2003 year) Code of Criminal Procedure apparently inferior than in the past Code of Criminal Procedure. In purpose to examine the circumstances of case comprehensively and without bias it's purposive to capacitate the equal chance for all parties to apply the pretrial judge in order to set the examination.

When the examination is set both defense and prosecution have to be equally freed from court costs for the examination.

Experts or specialists independence is inconsistent with departmental control.

The validity and objectivity of the examination made by specialist or expert are conditioned by their competency, procedural autonomy, financial independence and material facilities.

